

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง การสะท้อนปัญหาสังคมและแนวคิดด้านจริยธรรมในรายการ “คนค้นคน” ได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่จะนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการนำเสนอ และวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาสังคม
2. แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรม
3. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา
4. ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสื่อมวลชน
5. แนวคิดเกี่ยวกับรายการสารคดี
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาสังคม (Social Problems)

ปัญหาสังคมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในสังคมของมนุษย์ เพราะมนุษย์นั้นมีความสัมพันธ์กันทางสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่ไม่หยุดนิ่ง (dynamic) ความสัมพันธ์นี้จึงมีความเป็นระเบียบ (organization) หรือเสียระเบียบ (disorganization) เมื่อการจัดระเบียบไม่ดีนัก (poor organization) หรือเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2526 : 2) ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่เป็นระเบียบนี้เรียกว่า ปัญหาสังคม

ปัญหาสังคมนั้นจะส่งผลกระทบต่อบุคคลแตกต่างกันไป บางคนอาจจะไม่ได้รับผลกระทบนั้นเลย ปัญหาสังคมในปัจจุบันจำนวนมากก็ไม่ได้เป็นปัญหามาก่อน และสิ่งที่ไม่ได้เป็นปัญหาในปัจจุบันก็อาจจะกลายเป็นปัญหาสังคมในอนาคตได้ หรือสิ่งที่เคยเป็นปัญหาในอดีต พอมาถึงปัจจุบันก็ไม่ได้เป็นปัญหาอีกต่อไปแล้ว ดังนั้นจึงต้องมีการนิยามความหมายของปัญหาสังคม

Raab และ Selznick (1959: 3-5) อธิบายว่าปัญหาสังคมจะต้องประกอบด้วย 1) ความสัมพันธ์ของบุคคลกลุ่มหนึ่ง ไปมีผลกระทบต่อบุคคลอีกกลุ่มหนึ่ง 2) สังคมไม่สามารถควบคุมบุคคลให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นได้

Rubington และ Weinburg (1971 : 6) ถือว่าปัญหาสังคม คือ สถานการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับค่านิยมของคนจำนวนมากในกลุ่มหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง จึงได้ตกลงใจที่จะจัดการแก้ไขสถานการณ์นั้นให้กลับสู่สภาพปกติหรือให้มีสภาพดีขึ้น

ส่วน Horton และ Leslie (1970: 6) กล่าวว่าปัญหาสังคมเป็นภาวะอย่างหนึ่งที่เกิดจากกระเทือนต่อบุคคลจำนวนมากพอสมควร เป็นภาวะที่ไม่พึงปรารถนาของสังคม และมีความเห็นว่าสภาวะนั้นสามารถกระทำบางอย่างเพื่อแก้ไขโดยการกระทำทางสังคมร่วมกันบางประการเพื่อแก้ไขสภาวะที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการให้คำนิยามของปัญหาที่หลากหลาย แต่พอที่จะสรุปลักษณะพื้นฐานบางประการของปัญหาสังคมได้ดังนี้ (Cuber 1963: 656)

1. ปัญหาสังคม ขึ้นอยู่กับการพิจารณาจากคุณค่าของคนในสังคมนั้นๆ ว่าเป็นปัญหาหรือไม่
2. ปัญหาสังคมเกิดจากสาเหตุหลายปัจจัย ซึ่งสาเหตุเหล่านี้สามารถที่จะบ่งชี้ได้
3. การแก้ไขหรือปรับปรุงปัญหาสังคมนั้น มีผลกระทบหลายทางหรือหลายสาขาร่วมกัน
4. ปัญหาสังคม เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างใกล้ชิด ปัญหาอาจเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม บางปัญหามาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมบางอย่างก็เป็นผลมาจากการจัดปัญหาสังคมหรือทำให้ปัญหาลดลง
5. ปัญหาสังคมมีผลกระทบถึงกลุ่มต่างๆ และชั้นทางสังคมต่างๆ ในสังคมแตกต่างกันไป
6. ปัญหาสังคมแต่ละปัญหามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน บางปัญหาที่เพิ่มความรุนแรงให้แก่ปัญหาอื่น และบางทีก็ก่อให้เกิดอีกปัญหาหนึ่งได้
7. ปัญหาสังคมอาจเกิดขึ้นจากการควบคุมทางสังคม (กฎหมาย) ซึ่งประเมิกันแล้วว่าดีสำหรับส่วนรวม แต่มีผลทำให้เกิดปัญหาสังคมอื่นขึ้นได้
8. บุคคลไม่ว่าจะเพียรพยายามอย่างไรก็ไม่อาจป้องกันตนเองให้พ้นจากอิทธิพลของปัญหาสังคมได้ ในหลายกรณีบุคคลทั้งหลายได้รับผลกระทบมากบ้างน้อยบ้างตามแต่กรณี

องค์ประกอบของปัญหาสังคม

องค์ประกอบของปัญหาสังคมมี 4 ประการ คือ (Horton and Leslie, 1970: 6)

1. สภาวะการณ์นั้นจะต้องกระทบกระเทือนบุคคลจำนวนมาก
2. สภาวะการณ์นั้นอยู่ในวิถีทางที่ไม่พึงปรารถนา
3. บุคคลจำนวนหนึ่งมีความเห็นร่วมกันว่าควรแก้ไข และเชื่อว่าจะสามารถแก้ไขได้
4. จะต้องมีการกระทำร่วมกันจากหลายฝ่ายเพื่อแก้ไขสถานการณ์

ประเภทของปัญหาสังคม

แนวคิดในการจำแนกประเภทของปัญหาสังคมมีหลายแนวคิด ซึ่งอาจจำแนกตามเกณฑ์ของแต่ละบุคคลได้หลายแบบ กล่าวคือ

Mckee (1969: 6) แบ่งประเภทของปัญหาสังคมตามลักษณะความสัมพันธ์ในสังคมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1. ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับสังคม (หรือปัญหาการปรับตัวของปัจเจกชนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม) เช่น

- 1.1 ปัญหาวัยรุ่น
- 1.2 ปัญหาคนชรา
- 1.3 ปัญหาอาชญากรรม
- 1.4 ปัญหายาเสพติด
- 1.5 ปัญหาพฤติกรรมเบี่ยงเบน
- 1.6 ปัญหาโรคจิต ฯลฯ

2. ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่อกลุ่ม (หรือปัญหาการจัดระเบียบภายในสังคม) คือ

- 2.1 ปัญหาการขัดแย้งระหว่างศาสนิกชนต่างศาสนา
- 2.2 ปัญหาการขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ
- 2.3 ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม
- 2.4 ปัญหาสิ่งแวดล้อม
- 2.5 ปัญหาความยากจน
- 2.6 ปัญหาประชากร ฯลฯ

ส่วน Weinburg (1970: 58) พิจารณาปัญหาสังคมจากลักษณะสังคมเมืองที่ซับซ้อนสับสนในปัจจุบัน ได้แบ่งประเภทของปัญหาสังคมเป็น 2 ประเภท คือ

1. ปัญหาสังคมที่สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี อันมีผลทำให้เมืองเล็กขยายตัวเป็นนครใหญ่และนครอุตสาหกรรม ได้แก่

- 1.1 ปัญหาประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว
- 1.2 ปัญหาการอพยพของชาวชนบทเข้าสู่เมือง

- 1.3 ปัญหาความไม่เพียงพอของที่อยู่อาศัยและแหล่งเสื่อมโทรม
- 1.4 ปัญหาการวางผังเมืองไม่เหมาะสม
- 1.5 ปัญหาความขัดแย้งทางเชื้อชาติ
- 1.6 ปัญหาความไม่สะดวกของการคมนาคมขนส่ง
- 1.7 ปัญหาอุบัติเหตุโดยรถยนต์
- 1.8 ปัญหาสภาวะแวดล้อมเป็นพิษ
- 1.9 ปัญหาการว่างงาน
- 1.10 ปัญหาคนชราถูกทอดทิ้ง
- 1.11 ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง

2. ปัญหาที่สืบเนื่องมาจากพฤติกรรมเบี่ยงเบนและการเสียระบบทางสังคม ได้แก่

- 2.1 ปัญหาการหย่าร้าง
- 2.2 ปัญหาอายุอาชญากรรม
- 2.3 ปัญหาอาชญากรรม
- 2.4 ปัญหาความผิดปกติทางจิต
- 2.5 ปัญหาสารเสพติด
- 2.6 ปัญหาการฆ่าตัวตาย
- 2.7 ปัญหาโสเภณี

ที่กล่าวถึงและแบ่งประเภทปัญหาสังคมกันโดยทั่วไป มี 3 ประเภท (โกศล วงศ์สวรรค์ และ สกิต วงศ์สวรรค์, 2543 : 39) ดังนี้

1. ปัญหาทางเศรษฐกิจ คือ ภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจที่คนในสังคมจำนวนมากรู้สึกว่าจะถูกคุกคามคุณค่าของตน และต้องการจะแก้ไขให้ดีขึ้น ได้แก่

- 1.1 ปัญหาความยากจน
- 1.2 ปัญหาค่าครองชีพสูง
- 1.3 ปัญหาการอพยพของชาวชนบทสู่เมือง
- 1.4 ปัญหาความแห้งแล้ง
- 1.5 ปัญหาการว่างงาน
- 1.6 ปัญหาด้านพลังงาน

2. ปัญหาทางการเมือง คือ ภาวะการณ์ทางการเมืองที่คนในสังคมจำนวนมากรู้สึกว่าจะถูกคุกคามคุณค่าของตน และต้องการจะแก้ไขให้หมดไปหรือเบาบางลง ได้แก่

- 2.1 ปัญหาคอร์รัปชัน
- 2.2 ปัญหาสงคราม
- 2.3 ปัญหากลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอิทธิพล

3. ปัญหาทางสังคม คือ ภาวะการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่คนในสังคมเป็นจำนวนมากรู้สึกว่าคุณค่าของคุณค่าของตน จึงต้องการที่จะแก้ไข ได้แก่

- 3.1 ปัญหาความผิดปกติทางจิตและรกร่วมเพศ
- 3.2 ปัญหาโสเภณี
- 3.3 ปัญหาอัตวินิบาตกรรม
- 3.4 ปัญหาความเสื่อมโทรมของศีลธรรม วัฒนธรรม และจิตใจ
- 3.5 ปัญหาเกี่ยวกับค่านิยม
- 3.6 ปัญหาอาชญากรรม
- 3.7 ปัญหายาเสพติด
- 3.8 ปัญหาความไม่เป็นระเบียบในครอบครัว
- 3.9 ปัญหาเด็กเร่ร่อน
- 3.10 ปัญหาประชากร
- 3.11 ปัญหาคนชราขาดคนดูแล
- 3.12 ปัญหาคนพิการ
- 3.13 ปัญหาการขาดการศึกษา
- 3.14 ปัญหาสุขภาพอนามัยและโรคภัยไข้เจ็บ
- 3.15 ปัญหาที่อยู่อาศัยและแหล่งเสื่อมโทรม
- 3.16 ปัญหาการจราจรและอุบัติเหตุโดยรถยนต์
- 3.17 ปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ยึดหลักเกณฑ์ในการแบ่งประเภทปัญหาสังคมตามแนวคิดที่กล่าวถึงกันโดยทั่วไปนี้ (โกศล วงศ์สวรรค์ และสถิต วงศ์สวรรค์, 2543 : 39)

2. แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรม (Ethics)

2.1 ความหมายและทัศนะเกี่ยวกับจริยธรรม

คำว่า "จริยธรรม" (Ethic) มาจากภาษากรีกว่า ethos แปลว่า ลักษณะนิสัย (character) ที่สามารถตัดสินคุณค่าได้ตามความหมายของความดี ความงาม และความสุข (ประภาศรี สีหอำไพ, 2540: 18) ได้มีผู้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๕ ให้คำนิยามว่า "จริยธรรม" คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม

ในการให้ความหมายตามรูปศัพท์ คำว่า "จริยธรรม" แยกได้เป็น 2 คำ คือ "จริย" กับ "ธรรม" ซึ่งคำว่า "จริย" หมายถึง ความประพฤติหรือกิจที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า "ธรรม" มีความหมายหลายประการ เช่น คุณความดี, หลักคำสอนของศาสนา, หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น "จริยธรรม" จึงมีความหมายตามตัวอักษรว่า "หลักแห่งความประพฤติ" หรือ "แนวทางของการประพฤติ"

พระราชวิสุทธีโมลี (ทองดี สุรเดโช) กล่าวว่าจริยธรรม หมายถึง ธรรมที่ควรปฏิบัติ เป็นการนำความรู้ความเข้าใจเรื่องศีลธรรม หรือสภาวะความเป็นจริงของธรรมชาติ ของชีวิต ของโลกในแง่มุมต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตอย่างแท้จริง เป็นการทำให้ทฤษฎีทางธรรมเกิดผลในทางปฏิบัติ และผลนั้นก็คือสันติสุข (พระราชวิสุทธีโมลี 2526: 2)

Roger Brown (อ้างถึงใน สุดารัตน์ ชรรินชัย, 2530: 17) กล่าวว่าจริยธรรม หมายถึง ระบบของกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่บุคคลใช้ในการแยกการกระทำที่ถูกต้องออกจากการกระทำที่ผิด

บุญมี แทนแก้ว (2532: 8) กล่าวว่าจริยธรรม หมายถึง ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรปฏิบัติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่ดั่งามถูกต้อง อันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคม

หากจะเปรียบเทียบระหว่างจริยธรรมกับศีลธรรมและคุณธรรม จริยธรรมไม่แยกเด็ดขาดจากศีลธรรมและคุณธรรม แต่จริยธรรมมีความหมายกว้างกว่าศีลธรรมและคุณธรรม โดยจะครอบคลุมถึงคำทั้งสอง เพราะจริยธรรม หมายถึง หลักแห่งความประพฤติปฏิบัติชอบอันวางรากฐานอยู่บนหลักคำสอนของศาสนา ปรัชญาและขนบธรรมเนียมประเพณี ส่วนศีลธรรมเป็นหลักแห่งความประพฤติปฏิบัติชอบอันวางรากฐานอยู่บนหลักคำสอนของศาสนา เช่น การละเว้นการฆ่าหรือเบียดเบียนผู้อื่น และคุณธรรมเป็นหลักธรรมจริยาที่สร้างความรู้สึกลึกซึ้งในทางศีลธรรม เช่น ความเมตตากรุณา (สาโรช บัวศรี, 2526: 18)

จริยธรรมย่อมจะรวมถึงค่านิยมอื่นๆ ซึ่งอาจอยู่ในระดับลดหลั่นจากศีลธรรมและคุณธรรม ค่านิยมดังกล่าวอาจได้แก่ ธรรมเนียมประเพณี กฎหมาย อุดมการณ์ เป็นต้น (สาโรช บัวศรี, 2526: 18) อำนวย ทะพิงค์แก และชยันต์ วรรณะภูติ (2529: 185-210) เปรียบเทียบจริยธรรมจริยธรรมกับค่านิยมและกฎหมายว่า จริยธรรมแตกต่างจากค่านิยมและกฎหมายในแง่ที่ว่า จริยธรรมก่อให้เกิดความดีงามต่อสังคมเสมอ ส่วนค่านิยมอาจก่อให้เกิดความดีงามต่อสังคมหรือไม่ก็ได้ อีกทั้งจริยธรรมมิใช่กฎหมาย ทั้งนี้เพราะกฎหมายเป็นสิ่งบังคับให้คนทำตาม และมีบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน ดังนั้นสาเหตุที่คนเคารพเชื่อฟังกฎหมายเพราะกลัวถูกลงโทษ ในขณะที่จริยธรรมไม่มีบทลงโทษ ดังนั้นคน

จึงมีจริยธรรมเพราะมีแรงจูงใจ แต่อย่างไรก็ตาม กฎหมายก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับจริยธรรมในฐานะเป็นแรงหนุนจากภายนอกเพื่อให้คนมีจริยธรรม

จากนิยามที่ยกมาแล้วนั้น สามารถประมวลสรุปความได้ว่า จริยธรรม คือ แนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี เป็นแนวทางที่สังคมยอมรับว่าถูกต้องเหมาะสม เป็นประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม นอกจากนี้ จริยธรรมยังใช้เป็นแนวทางประกอบการตัดสินใจเลือกความประพฤติหรือการกระทำที่ถูกต้องเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ด้วย

2.2 ลักษณะทางจริยธรรม

ลักษณะทางจริยธรรมของมนุษย์ที่สำคัญมี 4 ลักษณะดังนี้ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจักษ์จติก, 2520: 4)

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ว่าการกระทำใดดีควรกระทำและการกระทำใดเลวควรงดเว้น ลักษณะและพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม มากน้อยเพียงใด ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคล ซึ่งส่วนใหญ่จะเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เกิด และจะได้รับการปลูกฝังเป็นพิเศษในช่วงอายุ 2-10 ปี ในการทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้น การค้นคว้าเกี่ยวกับความรู้เชิงจริยธรรมเพียงประการเดียวไม่สามารถใช้ทำนายพฤติกรรมได้

2. ทัศนคติเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อพฤติกรรมต่างๆ ในลักษณะเห็นด้วยไม่เห็นด้วย หรือชอบไม่ชอบเพียงใด โดยส่วนใหญ่ทัศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลมักจะสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ แต่อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา การใช้ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติเชิงจริยธรรมประกอบกับข้อมูลเกี่ยวกับความรู้เชิงจริยธรรมในการทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมจะได้ผลแม่นยำกว่าการใช้ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้เชิงจริยธรรมเพียงอย่างเดียว

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เหตุจูงใจหรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่างๆ ของบุคคล จากการศึกษาเกี่ยวกับเหตุผลเชิงจริยธรรม ทำให้ทราบว่าบุคคลผู้มีระดับจริยธรรมที่แตกต่างกัน อาจมีการกระทำที่คล้ายคลึงกันได้ นักทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม คือ เพียเจต์และโคลเบอร์ก ให้ความสำคัญกับเหตุผลเชิงจริยธรรม โดยใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลเป็นเครื่องแสดงถึงระดับจริยธรรมหรือพัฒนาการทางจริยธรรมของคนคนนั้นได้

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การกระทำต่างๆ ที่บุคคลแสดงออกมา สังคมให้ความสำคัญกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมมากกว่าลักษณะทางจริยธรรมด้านอื่นๆ ทั้งนี้เนื่องจากหากบุคคลส่วนใหญ่ในสังคมมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมแล้ว สังคมก็จะวุ่นวาย เต็มไปด้วยปัญหา แต่ในทางตรงกันข้าม หากบุคคลส่วนใหญ่มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่สังคมพึงประสงค์

เช่น การมีระเบียบวินัย ซื่อสัตย์สุจริต และเสียสละเพื่อส่วนรวม สังคมก็จะรักษาความสงบสุขไว้ได้ นั่นคือพฤติกรรมที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์ของบุคคลมีผลกระทบโดยตรงต่อความสงบสุขของสังคม

2.3 ระดับเหตุผลทางจริยธรรม

ลอว์เรนซ์ โคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg อ้างถึงใน นิษฐา จันทปัญญาศิลป์, 2541) ได้แบ่งเกณฑ์การตัดสินใจจริยธรรมด้วยการพิจารณาเหตุผลจำแนกออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับก่อนมีจริยธรรมอย่างเป็นเหตุเป็นผล (Preconventive level) ในระดับนี้ พฤติกรรมทางจริยธรรมของบุคคลจะขึ้นอยู่กับเหตุผลที่ผู้มีอำนาจกำหนดให้หรือเพื่อผลประโยชน์ของตนเองเป็นใหญ่ แบ่งขั้นพัฒนาการได้เป็น "ระดับจริยธรรมของผู้อื่น" และ "ผลประโยชน์ของตนเองเป็นใหญ่"

2. ระดับมีจริยธรรมอย่างมีกฎเกณฑ์ (Conventional level) ในระดับนี้บุคคลเริ่มใช้กฎเกณฑ์ต่างๆ มากำหนดว่าสิ่งใดถูกผิด กฎเกณฑ์ที่กำหนดในสังคม เช่น ระเบียบประเพณี จนถึงกฎหมาย เหตุผลทางจริยธรรมในระดับนี้อาจแบ่งได้เป็น "การยอมรับของกลุ่ม" และ "ระเบียบระบบของสังคม"

3. ระดับมีจริยธรรมอย่างมีวิจารณญาณ (Post conventional level) ในระดับนี้ พฤติกรรมทางจริยธรรมขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสังคมและกระบวนการสังคมประกิดของบุคคล สิ่งที่ตั้งามถูกต้องคือสิ่งที่คนในสังคมส่วนมากยอมรับ การเรียนรู้ในการเป็นสมาชิกของสังคมสามารถทำให้บุคคลพัฒนาสิ่งที่ตั้งามถูกต้องได้ด้วยตนเอง เหตุผลทางจริยธรรมในระดับนี้อาจแบ่งได้เป็น "สัญญาสังคม" และ "คุณธรรมสากล"

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งระดับเหตุผลทางจริยธรรมออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่

- 1) การกระทำเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง
- 2) การกระทำเพื่อผลประโยชน์ของครอบครัว
- 3) การกระทำเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นและสังคม
- 4) การกระทำตามมโนสำนึก ไม่มีผลประโยชน์

2.4 สถาบันที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างลักษณะทางจริยธรรม

แหล่งสร้างเสริมลักษณะทางจริยธรรมให้เกิดขึ้นในตัวมนุษย์นั้น จะได้แก่บุคคลและสถาบันทั้งหลายทั้งปวงที่แวดล้อมมนุษย์อยู่ อันพอสรุปได้ดังนี้ (ชาเลียง วุฒิจันทร์ 2524 ข: 76-77)

1. สถาบันครอบครัว เป็นแหล่งแรกที่ทำหน้าที่ปลูกฝังและถ่ายทอดลักษณะทางจริยธรรมให้แก่เด็ก มีผลการวิจัยจำนวนมากบ่งชี้ว่า เด็กที่ได้รับความรักมากจะมีลักษณะทางจริยธรรมสูงกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบได้รับความรักน้อย เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลจะเป็นเด็กที่ไม่ก้าวร้าว รู้จักผิดชอบชั่วดี และรู้สึกละเอียดใจเมื่อทำผิด

2. กลุ่มเพื่อน มีบทบาทไม่น้อยในการสร้างลักษณะทางจริยธรรมทั้งด้านบวกและด้านลบแก่เด็ก กลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลมากในเด็กที่เข้าสู่วัยรุ่น อายุระหว่าง 11-15 ปี ในขั้นนี้เด็กจะมีพัฒนาการทางสติปัญญาและประสบการณ์จากการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อน ซึ่งจะช่วยให้เด็กรู้จักคิดก่อนตัดสินใจและรู้จักตั้งกฎเกณฑ์เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ

3. สถาบันทางศาสนา เป็นสถาบันที่มีความผูกพันกับคนในสังคมนับตั้งแต่เกิดจนตาย เพราะมนุษย์ต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ดังนั้นคนจึงมักเลือกนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง การรับเอาหลักธรรมทางศาสนามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต การประกอบกิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ มักทำให้คนเราเกิดมโนทัศน์ทางจริยธรรมในด้านต่างๆ

4. สื่อมวลชน สื่อมวลชนทุกรูปแบบ อาทิเช่น วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ บทเพลง หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ประเภทอื่นๆ ล้วนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ซึ่งหากจะอธิบายตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา สื่อมวลชนก็จะมีบทบาทในการสร้างเสริมลักษณะทางจริยธรรมให้กับคนเราได้ด้วยการให้เรียนรู้ผ่านตัวแบบใน 2 ประเภทคือ ตัวแบบสัญลักษณ์จากภาพยนตร์และโทรทัศน์ เป็นต้น และตัวแบบที่ปรากฏในสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ

5. สถาบันการศึกษา เป็นแหล่งที่มีหน้าที่โดยตรงในการให้ความรู้ทั้งในด้านพุทธรศึกษาและจริยศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในวัยเรียน โดยสถาบันการศึกษาอาจจัดวิชาจริยศึกษาขึ้นเป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตร หรืออาจส่งเสริมให้ครูพยายามสอดแทรกจริยศึกษาในการสอนวิชาต่างๆ เพื่อปลูกฝังและสร้างเสริมลักษณะทางจริยธรรมให้พัฒนาขึ้นในตัวผู้เรียนอย่างจริงจัง

2.5 คุณลักษณะจริยธรรมที่ควรปลูกฝังและพัฒนาให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของจริยธรรมที่ควรปลูกฝังและพัฒนาให้เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยกำหนด "ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ" เพื่อให้ประชาชนในชาติร่วมกันเสริมสร้างปลูกฝังและปฏิบัติตาม ดังนี้ (ประภาศรี สีหอำไพ, 2540: 68)

1. การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ
2. การประหยัดและออม
3. การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย
4. การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา

5. ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

ในปี พ.ศ. 2521 คณะกรรมการจัดทำหลักการและวิธีการจัดจรรยาศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการเรียบเรียง “คุณลักษณะของคนไทยที่มีความจำเป็นต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบัน 10 ประการ” ขึ้นจากความมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 โดยมีจุดประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการอบรมสั่งสอนนักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป “คุณลักษณะของคนไทยที่มีความจำเป็นต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบัน 10 ประการ” ได้แก่ (ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, 2524 ก: 1-2)

1. ความมีระเบียบวินัย
2. ความซื่อสัตย์ สุจริต และยุติธรรม
3. ความขยัน ประหยัด และยึดมั่นในสัมมาอาชีพ
4. ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ
5. การรู้จักคิดริเริ่ม วิจัย และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
6. ความกระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รักและเทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
7. ความมีพลานามัยสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ
8. การรู้จักพึ่งตนเองและมีความมื่อคตมคติ
9. ความรู้สึภกาคภูมิ และรู้จักทำนุบำรุงศิลปะ วัฒนธรรมและทรัพยากรของชาติ
10. การรู้จักเสียสละ มีเมตตาอารี กตัญญูกตเวที กล้าหาญและสามัคคีกัน

จากการศึกษาในเบื้องต้นของผู้วิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะจรรยาธรรมทั้ง 2 แนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นนี้พบว่า “ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ” ที่คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกำหนดให้เป็นคุณลักษณะของจรรยาธรรมที่ควรปลูกฝังในสังคมไทย กับ “คุณลักษณะของคนไทยที่มีความจำเป็นต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบัน 10 ประการ” ที่คณะกรรมการของกระทรวงศึกษาธิการเรียบเรียงขึ้นนั้น มีเนื้อหาที่สอดคล้องกัน

อย่างไรก็ดี จากการวิเคราะห์เนื้อหาของรายการ “คนค้นคน” ในเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่า “ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ” ของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ นั้นอาจจะไม่สามารถครอบคลุมถึงแนวคิดจรรยาธรรมที่รายการ “คนค้นคน” นำเสนอ ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ “คุณลักษณะของคนไทยที่มีความจำเป็นต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบัน 10 ประการ” เป็นกรอบในการวิเคราะห์เนื้อหาจรรยาธรรมของรายการ “คนค้นคน” โดยจะแจกแจงแนวคิดนี้ออกเป็น 25 ประการ โดยอ้างอิงจากวิทยานิพนธ์ของสุตารัตน์ ชิริรัชชัย (2530: 11-12) ที่ได้ใช้ตัวแปรในการวิจัยเป็นคุณลักษณะทางจรรยาธรรมจำนวน 25 ด้านที่แจกแจงมาจาก “คุณลักษณะของคนไทยที่มีความจำเป็นต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบัน 10 ประการ” คุณลักษณะทางจรรยาธรรม 25 ด้านดังกล่าวมีดังนี้

1. มีระเบียบวินัย
2. มีความซื่อสัตย์ สุจริต
3. มีความยุติธรรม
4. ชยัน
5. ประหยัด
6. ยึดมั่นในสัมมาอาชีพ
7. สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ
8. รู้จักคิดริเริ่ม
9. รู้จักวิจารณ์อย่างมีเหตุผล
10. รู้จักตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
11. กระตือรือร้นในการปกครองระบบประชาธิปไตย
12. รักและเทิดทูนชาติ
13. รักและเทิดทูนศาสนา
14. รักและเทิดทูนพระมหากษัตริย์
15. มีพลานามัยทางด้านร่างกายสมบูรณ์
16. มีพลานามัยทางด้านจิตใจสมบูรณ์
17. รู้จักพึ่งตนเอง
18. มีอุดมคติ
19. มีความภาคภูมิใจและรู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ
20. มีความภาคภูมิใจและรู้จักทำนุบำรุงทรัพยากรของชาติ
21. รู้จักเสียสละ
22. มีความเมตตาอารี
23. มีความกตัญญูกตเวที
24. มีความกล้าหาญ
25. มีความสามัคคี

3. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

3.1 ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นระเบียบวิธีวิจัยประเภทหนึ่งที่นิยมใช้ในการวิจัยทางการสื่อสาร มีลักษณะผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งหมายถึงการนำเนื้อหาที่มีลักษณะเชิงคุณภาพมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้สามารถตอบปัญหาในการวิจัยได้อย่างมีความเป็นปรนัย (Objectivity) นอกจากนี้ ยังเป็นเทคนิคที่สามารถนำไปศึกษาสารจากสื่อทุกประเภททั้งสื่อบุคคลและ

สื่อมวลชน เช่น การวิเคราะห์บทกวี ข่าวกจากหนังสือพิมพ์ รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ และภาพยนตร์ เป็นต้น (มนตรา สายวิวัฒน์, 2545)

เบอร์เรลสัน (Berelson 1971: 18) กล่าวถึงการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิคการวิจัยอย่างหนึ่ง เพื่ออธิบายเนื้อหาสาระของการสื่อความหมายอย่างมีหลักเกณฑ์ มีระบบและสามารถอธิบายในเชิงปริมาณได้ด้วย สอดคล้องกับแนวความคิดของ คาเนย์ (Carney 1972: 24) ที่ว่า การวิเคราะห์เนื้อหา คือ วิธีการที่ใช้ในการศึกษาเอกสารอย่างมีระบบ มีหลักเกณฑ์ และกำหนดขั้นตอนอย่างมีระบบ

เคอริงเจอร์ (Kerlinger, 1972) ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาว่า เป็นวิธีการศึกษา และการวิเคราะห์สื่อมวลชนอย่างมีระบบ มีความเป็นปรนัยและเป็นการวัดแปรในเชิงปริมาณ ใช้ในการหาความสัมพันธ์หรือความถี่ของสิ่งที่ปรากฏในสื่อมวลชนต่างๆ

คริปเพนดอร์ฟ (Krippendorff, 1980) ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า เป็นเทคนิคการวิจัยอย่างหนึ่งในการทำให้เครื่องมือมีความน่าเชื่อถือ และมีผลสรุปที่เที่ยงตรงจากข้อมูลไปสู่เนื้อหาของข้อมูล

สรรคร์วี คชาชีวะ (2525: 5-6 อ้างถึงใน มนตรา สายวิวัฒน์, 2545) ได้สรุปความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ดังนี้

1. การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิคการวิจัยที่ศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์
2. การวิเคราะห์เนื้อหาต้องมีการสร้างเครื่องมือที่มีความเป็นปรนัย (Objectivity) และเชื่อถือได้ (Reliability) คือสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลชุดเดียวกันแต่ต่างสถานการณ์และผู้วิจัยต่างกัน แต่ได้ผลสรุปออกมาเหมือนกัน
3. การวิเคราะห์เนื้อหาควรอธิบายความหมายได้ทั้งในเชิงปริมาณ (Quantitative) และเชิงคุณภาพ (Qualitative) อย่างมีความเที่ยงตรงตามธรรมชาติของสาร (Validity) ทั้งความหมายนัยตรง (Denotation) และความหมายนัยประหวัด (Connotation)

3.2 องค์ประกอบในการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา มีองค์ประกอบดังนี้ (อุทุมพร จามรมา 2531: 11-12)

1. เนื้อหาที่จะวิเคราะห์ ไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปเอกสารสิ่งพิมพ์เสมอไป อาจอยู่ในรูปอื่นๆ เช่น รูปภาพ ละคร เพลง โฆษณา ภาพยนตร์ การสนทนา หลักฐานของประวัติศาสตร์ เป็นต้น

2. วัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์เนื้อหา มี 3 ประการ คือ
 - 2.1 เพื่อสรุปข้อมูล
 - 2.2 เพื่อหารูปแบบหรือความสัมพันธ์ภายใน
 - 2.3 เพื่อหารูปแบบหรือความสัมพันธ์ภายนอก

3. หน่วยในการวิเคราะห์ เพื่อให้ทราบปริมาณเนื้อหาที่ต้องการ อาจใช้หน่วยต่อไปนี้
 - 3.1 คำ (word)
 - 3.2 ประโยค (sentence)
 - 3.3 ข้อความ (statements)
 - 3.4 รายการหรือเรื่องราวทั้งหมด (items) เช่น บทความ บทบรรณาธิการ
 - 3.5 เนื้อที่และเวลา (space and time) เช่น คอลัมน์ นาที หน้า
 - 3.6 บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา (characters) เช่น คนอเมริกัน คนเอเชีย
 - 3.7 หน่วยสภาวะแวดล้อม (content unit) เป็นหน่วยที่ใหญ่ที่สุดที่ใช้ในกรณีที่หน่วยย่อยๆ ไม่สามารถจัดวิเคราะห์ได้

อย่างไรก็ตาม Ole R. Holsti (1969: 3-14 อ้างถึงใน ปรียานาฏ หงษ์จินดา, 2537) กล่าวว่า การวิจัยเชิงวิเคราะห์เนื้อหามีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ความเป็นปรนัย ความเป็นระบบ การแสดงปริมาณตัวเลขได้ และความชัดเจน ซึ่งมีรายละเอียดพอสรุปได้ดังนี้

1. ความเป็นปรนัย หมายถึง การมีขอบเขตของเกณฑ์การวิเคราะห์ที่แน่นอน ผู้วิจัยแต่ละคนสามารถวิเคราะห์เนื้อหาประเภทเดียวกันได้ โดยผลที่ได้จะออกมาเหมือนกัน
2. ความเป็นระบบ หมายถึง การคัดเลือกเนื้อหาที่จะทำการวิเคราะห์อย่างไม่มีอคติ ไม่มีการกะเกณฑ์ล่วงหน้าหรือเลือกเฉพาะเนื้อหาที่เหมาะสมหรือสอดคล้องกับสมมติฐาน
3. การแสดงปริมาณเป็นตัวเลขได้ หมายถึง การเสนอผลการวิเคราะห์เป็นตัวเลข อาจใช้ค่าสถิติของการกระจายความถี่ อัตราความถี่ อัตราส่วนร้อยละ หรืออื่นๆ เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนโดยอาศัยภาษาทางคณิตศาสตร์
4. ความชัดเจน หมายถึง การลงรหัสในตารางวิเคราะห์ เพื่อแสดงให้เห็นว่ามีเนื้อหา นั้นๆ ปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ตรงกับเกณฑ์การวิเคราะห์ที่กำหนดไว้

สิ่งสำคัญประการหนึ่งในการวิเคราะห์เนื้อหาได้แก่ การกำหนดหน่วยในการวิเคราะห์ ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดปริมาณเนื้อหาว่าเนื้อหาปริมาณเพียงใด จึงจะนับเป็น 1 หน่วยสำหรับการลงรหัส หน่วยในการวิเคราะห์ที่สำคัญมี 5 หน่วย คือ คำ (word) สารหรือแนวคิด (themes) ตัวละคร (characters) รายการ (items) และการวัดเนื้อที่และเวลา (space-and-time measures) การวิจัย

เกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาเรื่องหนึ่งอาจใช้หน่วยในการวิเคราะห์มากกว่าหนึ่งหน่วยก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมระหว่างหน่วยในการวิเคราะห์กับลักษณะปัญหาในการวิจัยนั้นๆ

3.3 ขั้นตอนการวิเคราะห์เนื้อหา

หลังจากที่ได้ศึกษาองค์ประกอบของการวิเคราะห์เนื้อหาแล้ว ลำดับต่อไปคือการเริ่มต้นวิเคราะห์ ซึ่งมีขั้นตอนที่สามารถสรุปได้ดังนี้

1. กระบวนการข้อมูล (data making process)

ข้อมูลเป็นหน่วยหนึ่งของข่าวสารซึ่งบันทึกอยู่ในสื่อต่างๆ ที่เราต้องการศึกษา มีการวิเคราะห์ด้วยเทคนิคที่ชัดเจนและตรงกับปัญหาในการวิจัย ข้อมูลจะไม่ใช่ข้อเท็จจริงแต่เป็นการทำให้อยู่ในรูปหนึ่งเพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย เป็นการนำข่าวสารที่ไม่มีโครงสร้างทางภาษาที่ชัดเจนมาทำให้อยู่ในรูปของการวิเคราะห์ โดยแบ่งกระบวนการข้อมูลได้ดังนี้

ก. กำหนดหน่วยในการวิเคราะห์ (unit of analysis) แบ่งออกเป็น 4 หน่วย คือ

1) คำ (words) เป็นหน่วยที่เล็กที่สุดสำหรับการวิเคราะห์เนื้อหา อาจเป็นคำเดี่ยวหรือกลุ่มคำ ใช้ในการวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่พบในเนื้อหา เช่น วิเคราะห์สัญลักษณ์ทางการเมืองในหนังสือพิมพ์

2) แนวคิดหลัก (themes) หรือข้อความ (assertions) อาจปรากฏอยู่ในข้อความประโยคเดี่ยวหรือประโยครวมที่แสดงแนวคิดหลัก 1 แนวคิด มักใช้ในการวิเคราะห์คำนิยม ทศนคติ และอิทธิพลของการสื่อสารที่มีต่อประชาชาติ

3) คุณลักษณะ (character) เป็นการกำหนดหน่วยโดยพิจารณาจากคุณลักษณะที่ปรากฏ เช่น บทความ บทละคร ซึ่งต้องพิจารณาจากเรื่องทั้งเรื่องก่อนจึงจะลงรหัสได้ เช่น การแสดงออกทางด้านจิตวิทยา สังคม และเศรษฐกิจของเรื่องนั้นๆ หรือบุคลิกภาพของผู้เขียน เป็นต้น

4) รายเรื่อง (items) เป็นหน่วยที่ใช้มากที่สุดในการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งจะแสดงลักษณะกว้างๆ เป็นการวิเคราะห์เรื่องทั้งหมด เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาประเภทต่างๆ

5) การวัดเนื้อที่และเวลา (space and time) เป็นการวิเคราะห์ที่ใช้วัดลักษณะทางกายภาพของงานสื่อสาร เช่น ความกว้างของคอลัมน์ จำนวนหน้า ความยาวของบรรทัด หรืออาจวัดเป็นนาฬิกาสำหรับรายการวิทยุ และวัดเป็นคอลัมน์นี้สำหรับหนังสือพิมพ์

ข. กำหนดหน่วยในการระบุจำนวน เพื่อนับจำนวนหรือความถี่ของเนื้อหาตามที่แยกไว้ในหน่วยในการวิเคราะห์ หน่วยในการระบุจำนวน (enumeration) แบ่งเป็น 4 หน่วยคือ

1) เนื้อที่ (space) เป็นการวัดเนื้อหาของสิ่งพิมพ์ตามลักษณะทางกายภาพด้วยจำนวนเนื้อที่ เช่น คอลัมน์นี้ว บรรทัด ย่อหน้า หน้า เป็นต้น

2) การปรากฏ (appearance) เป็นการนับคุณสมบัติของเนื้อหาของสารที่ต้องการการนับจะนับการปรากฏของเนื้อหาว่าปรากฏหรือไม่ปรากฏ

3) ความถี่ (frequency) เป็นวิธีที่ใช้มากที่สุดในการวิเคราะห์เนื้อหา เช่น การนับความถี่ในการใช้คำหนึ่งๆ เป็นต้น

4) ความเข้ม (intensity) เป็นหน่วยในการระบุจำนวนที่ใช้ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมและทัศนคติที่ปรากฏในเนื้อหาของสาร แล้วจัดทำเป็นสเกล (scale) เรียงลำดับข้อความที่แสดงความเข้มในเรื่องค่านิยม และทัศนคติในเรื่องที่มีแนวคิดหลักเดียวกัน แต่มีการใช้คำ และส่วนประกอบของประโยคแตกต่างกันซึ่งจะเป็นตัวชี้ถึงความเข้มที่แตกต่างกัน

ข้อมูลที่ได้มาจะต้องเป็นตัวแทนที่ดีของปรากฏการณ์ โดย

1.1 ปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาต้องแยกออกเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ (unitizing)

1.2 จำนวนหน่วยที่จะบันทึกนั้นต้องผ่านการสุ่มตัวอย่าง (sampling) อย่างมีแบบแผน

1.3 หน่วยทุกหน่วยจะต้องมีการลงทะเบียนให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถวิเคราะห์ได้ ได้แก่ ขั้นตอนการบันทึกข้อมูล (recording)

2. การเปลี่ยนแปลงข้อมูล (data reduction) เป็นกระบวนการจัดทำข้อมูลให้อยู่ในลักษณะที่สามารถนำมาใช้กับเครื่องคอมพิวเตอร์ได้

3. การอนุมานข้อมูล (inference) เป็นการพิจารณาข้อมูลอย่างมีเหตุผลและมีความเที่ยงตรง โดยผู้วิเคราะห์เนื้อหาจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับทิศทางของข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับเนื้อหา

4. การวิเคราะห์ข้อมูล (analysis) เป็นกระบวนการในการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบที่สังเกตได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หรือมีการพรรณนาผลของการวิเคราะห์อย่างชัดเจน

โกวิท ประวาลพฤกษ์ (2527: 97) ได้เสนอขั้นตอนของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่าเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และมีขั้นตอนต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ คือ

1. กำหนดเอกสารหรือเรื่องที่จะวิเคราะห์
2. กำหนดหัวข้อในการวิเคราะห์
3. จัดสร้างรายการของคำ วลี ประโยค ใจความสำคัญที่เป็นบรรทัดฐานในการวิเคราะห์
4. ทดลองใช้เกณฑ์ คือ คำ บรรทัดฐานที่จัดทำขึ้น ตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น
5. ดำเนินการวิเคราะห์โดยนำเอาตารางบรรทัดฐานเหล่านี้ไปแจกนับคำ ประโยค วลี ตามที่กำหนดไว้
6. เมื่อวิเคราะห์แล้วก็ดำเนินการใช้สถิติวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบหรือคาดหมายค่าที่แตกต่างกัน ตามจุดมุ่งหมาย
7. ดำเนินการเขียนรายงาน

นอกจากนี้ ขั้นตอนการวิเคราะห์เนื้อหายังสามารถดำเนินการได้ดังนี้ (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2525)

1. กำหนดเกณฑ์สำหรับการคัดเลือกเนื้อหา และหัวข้อที่จะทำการวิเคราะห์
2. วางเค้าโครงข้อมูล โดยการทำรายชื่อคำหรือข้อความในเนื้อหาที่จะถูกนำมาวิเคราะห์ แบ่งไว้เป็นประเภทต่างๆ
3. คำนึงถึงสภาพแวดล้อมประกอบของข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์ เช่น ใครเป็นผู้ผลิต เนื้อหา ผลิตเนื้อหาเหล่านี้ให้ใคร ช่วงเวลาที่ผลิต เป็นต้น
4. วิเคราะห์เนื้อหา โดยการวัดความถี่กับเนื้อหาตามที่ปรากฏ
5. สรุปข้อมูล บรรยายความตามข้อมูลที่วิเคราะห์ได้

ขั้นตอนการวิเคราะห์เนื้อหาสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ เริ่มต้นด้วยการศึกษาเนื้อหาของข้อมูลที่ต้องการวิเคราะห์ จากนั้นจึงกำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์ให้ครอบคลุมเนื้อหา แล้วจึงกำหนดหน่วยวิเคราะห์ ก่อนวิเคราะห์เนื้อหาตามเกณฑ์ที่กำหนด เมื่อได้ผลแล้วจึงสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยอาศัยค่าสถิติตามที่ต้องการสื่อความหมาย

3.4 ประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหาสามารถใช้ประโยชน์ในการศึกษาแนวโน้มของเนื้อหา ไม่ว่าจะเป็นสาขาวิชาใดก็ตาม สามารถอธิบายถึงพัฒนาการของสาขาวิชาต่างๆ สะท้อนให้เห็นขอบเขตและลักษณะเนื้อหาในแต่ละช่วงเวลา และสามารถช่วยปรับปรุงเนื้อหาให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

4. ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสื่อมวลชน (Structure and Function of Communication)

ลาสเวลล์ (Lasswell, 1948 อ้างถึงใน ยูพา สุภากุล, 2540) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของการสื่อสารมวลชนไว้ 3 ประการ คือ

1. สอดส่องระวังระไวเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อม (Surveillance of the environment) หรือหน้าที่ด้านข่าวสาร (Informative function)
2. ประสานส่วนต่างๆ ในสังคมเพื่อแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม (Correlation of the parts of society in responding to the environment) หรือหน้าที่ด้านความเห็นหรือการชักจูงใจ (Opinion or persuasive function)
3. ถ่ายทอดมรดกทางสังคมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนรุ่นต่อไป (Transmission of the social heritage from one generation to the next) หรือหน้าที่ด้านการศึกษา (Instruction or educational function)

ไวท์ (Wright, 1975: 9) ได้เพิ่มหน้าที่ประการที่ 4 ของการสื่อสารมวลชน คือ

4. การให้ความบันเทิง (Entertainment function)

หน้าที่ทั้ง 4 ประการ อธิบายได้ดังนี้

1. **หน้าที่ด้านข่าวสาร (Informative function)** หรือการสอดส่องระวังระไวสิ่งแวดล้อม (Surveillance) หมายถึง การแสวงหา รวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ ในสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกสังคมหนึ่งๆ กิจกรรมของสื่อมวลชนด้านนี้ก็คือ การรายงานข่าว (News reporting) หรือการแจ้งข่าวสาร (informing) ซึ่งสื่อมวลชนสามารถเตือนให้เราทราบถึงอันตรายที่คาดว่าจะมี รวมทั้งให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นต่อเศรษฐกิจ สังคม และประชาชนทั่วไป และสามารถสร้างบรรยากาศแห่งการพัฒนาให้แก่ประชาชนด้านต่างๆ ได้

2. **หน้าที่ด้านการชักจูงใจ (Opinion or Persuasive function)** หรือการประสานส่วนต่างๆ ในสังคม (Correlation) หมายถึง การที่สื่อมวลชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นข่าว วิเคราะห์และแนะนำว่าควรจะปฏิบัติต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างไร กิจกรรมของสื่อมวลชนด้านนี้คือ บทบรรณาธิการ (Editorial) การวิเคราะห์ วิจารณ์ นานาทัศนะ ฯลฯ จากกิจกรรมของสื่อมวลชนนั้น ผู้รับสารจะพิจารณาบททวนและหาวิธีสนองความต้องการ ตลอดจนพิจารณาและพยายามปรับความเชื่อ ทศนคติ และพฤติกรรมของตนเองให้สอดคล้องกับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมภายนอก

3. **หน้าที่ด้านการศึกษา (Instruction or Educational function)** หรือการถ่ายทอดมรดกทางสังคม (Transmission of social heritage) หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ และปลูกฝังค่านิยมความเชื่อ บรรทัดฐานของสังคม ตลอดจนส่วนประกอบอื่นๆ ทางด้านวัฒนธรรมสู่สมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม เพื่อให้วิทยาการและวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ คงอยู่ต่อไป โดยสื่อมวลชนสามารถทำหน้าที่เป็นโสตทัศนูปกรณ์ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ให้ความรู้แก่ประชาชนทางตรง และการสามารถนำเสนอความรู้ด้านต่างๆ เช่น การเมือง การประกอบอาชีพ เศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย วิทยาศาสตร์ ความรู้ทั่วไป ฯลฯ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ให้ความรู้แก่ประชาชนทางอ้อม ทำให้ประชาชนได้รับความรู้ เกิดความเข้าใจถึงบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของตนในสังคม

4. **หน้าที่ด้านความบันเทิง (Entertainment function)** หมายถึง การเผยแพร่และการแสดงดนตรีและศิลปะ เพื่อสร้างความสมดุลทางจิตใจของสมาชิกในสังคม ให้ได้รับความบันเทิงและลดความตึงเครียดจากสถานการณ์ต่างๆ ที่แต่ละคนประสบอยู่ เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับบันเทิง ได้แก่ ภาพยนตร์ ละคร ดนตรี กีฬา รายการรื่นเริงต่างๆ

หน้าที่ทั้ง 4 ประการของสื่อมวลชน ไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามที่ผู้ส่งสารตั้งใจเสมอไป ผลที่ผู้ส่งสารตั้งใจให้เกิดขึ้น เรียกว่าหน้าที่แจ้งชัด (manifest function) ส่วนผลซึ่งมิได้ตั้งใจให้เกิดขึ้น เรียกว่าหน้าที่แฝง (latent function) นอกจากนี้มิใช่ว่าผลที่เกิดขึ้นทั้งหมดจะเป็นผลดีต่อสังคม บัณฑิต บุคคล หรือเป็นไปตามจุดประสงค์ (function) แต่จะมีผลซึ่งเป็นโทษ หรือไม่เป็นไปตามจุดประสงค์ (dysfunction) เกิดขึ้นด้วย

5. แนวคิดเกี่ยวกับรายการสารคดี (Documentary)

จารุลินทร์ มุสิกพงษ์ (2531 อ้างถึงใน ลัดดาวัลย์ กำแพงแก้ว, 2538: 7) ให้ความหมายตามศัพท์ของคำว่า "สารคดี" ว่ามาจากคำว่า "สาระ" ซึ่งหมายถึง ทั้งหมด และ "คดี" ซึ่งหมายถึง การดำเนิน หรือ เรื่อง ดังนั้น "สารคดี" จึงหมายถึง "การดำเนินเรื่องทั้งหมด" หรือ "การเสนอเรื่องราวโดยละเอียด"

Susan Scheibler (1993 อ้างถึงใน อภินันท์ สุคนธมาน, 2539) กล่าวว่า คำว่า "สารคดี" ตามรากศัพท์ภาษาละติน Docere (Documentary) มีความหมายว่า "ความสามารถในการสั่งสอน หรือความสามารถในการให้ความรู้ที่จะกระตุ้นความจำและสัมพันธภาพของการกระตุ้นนั้นๆ ต่อความต้องการที่จะเรียนรู้หรือการได้รับความสุขจากการเรียนรู้"

ปิยพรรณ กลิ่นขจร (2536: 9) กล่าวว่า รายการสารคดี (documentary) หมายถึง รายการที่เสนอเรื่องราวเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลึกซึ้ง โดยมีการนำเสนอในรูปแบบเดียวหรือหลายรูปแบบคละเคล้ากันไป ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเสนอเรื่องราวที่มีทั้งเอกภาพ (unity) และความหลากหลาย (variety)

คำนิยามหรือความหมายของรายการสารคดีนั้นยังมีอยู่อีกมาก ผู้ผลิตรายการสารคดีแต่ละคนก็จะให้ความหมายของรายการสารคดีที่แตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตามความหมายของรายการสารคดีพอสรุปได้เป็นข้อๆ ดังนี้คือ (อิริษฐาน พรหมสิริแสง, 2527: 4)

1. รายการสารคดีจะต้องเสนอเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงหรืออ้างอิงจากของจริง มีการสำรวจค้นคว้าข้อเท็จจริงอย่างลึกซึ้ง และจะต้องให้ความกระจ่างของเรื่องแก่ผู้ชมด้วย
2. รายการสารคดีมักนิยมถ่ายทำในสถานที่จริงมากกว่าในสตูดิโอ และมักใช้เวลาถ่ายทำนานกว่ารายการอื่นๆ เพื่อให้ภาพที่ปรากฏต่อผู้ชมมีคุณภาพและมีศิลปะมากที่สุด
3. รายการสารคดีอาจมีเนื้อหาที่เจาะลึกเกี่ยวกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน เหตุการณ์จริงในประวัติศาสตร์ หรืออาจจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความก้าวหน้าที่จะเกิดขึ้นในอนาคตก็ได้
4. รายการสารคดีจะไม่เสนอเรื่องราวที่ขัดกับความเป็นจริง อาจมีการสอดแทรกความคิดเห็นบางส่วน แต่จะไม่มีการสร้างเรื่องขึ้นมาเอง
5. รายการสารคดีจะต้องเสนอเรื่องราวที่ทั้งความรู้และความบันเทิง และต้องกระตุ้นให้ผู้ชมเกิดความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนสามารถโน้มน้าวให้ผู้ชมกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง
6. รายการสารคดีจะต้องคำนึงถึงศิลปะในการผลิตรายการที่จะช่วยให้เนื้อหาของสารคดีน่าสนใจมากขึ้นจนสามารถดึงดูดความสนใจของผู้ชมได้เป็นจำนวนมาก

ดังนั้น "รายการสารคดี" จึงหมายถึง รายการประเภทหนึ่งซึ่งนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยละเอียด โดยยึดหลักของความเป็นจริง ในขณะที่เดียวกันก็ได้อาศัยเทคนิคต่างๆ หลากรูปแบบมาผสมผสานกัน เพื่อให้เกิดจินตภาพที่ดีและจูงใจให้ผู้ชมสนใจ อาทิ บทบรรยาย บทสัมภาษณ์ บทสนทนา การให้เสียงดนตรีและเสียงประกอบอื่นๆ เพื่อเสริมความหมายที่สมบูรณ์ให้แก่ภาพที่ปรากฏทางจอโทรทัศน์ เป็นต้น นั่นคือรายการสารคดีไม่ได้มุ่งเสนอข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีความพยายามในการสร้างจินตนาการปะปนอยู่ด้วย

ธีรภาพ โลหิตกุล (2531: 31-33) กล่าวว่า "สารคดีที่มีมิติ" เรื่องหนึ่ง หรือสารคดีที่มีการนำเสนอเรื่องราว ใช้เทคนิคการนำเสนอที่เหมาะสม สามารถสื่อความหมายต่อผู้ชมได้อย่างลึกซึ้งกินใจ และสามารถกระตุ้นให้ผู้ชมเกิดความคิดสร้างสรรค์ด้านใดด้านหนึ่ง "สารคดีที่มีมิติ" ดังกล่าว ควรประกอบด้วยข้อมูล 2 ประเภท คือ

1. ข้อมูลด้านกายภาพ คือ ข้อมูลประเภทข้อเท็จจริงทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นข้อเท็จจริงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนแปลงได้น้อย ในทางวิชาการอาจเรียกอีกอย่างว่า "นัยตรง"
2. ข้อมูลด้านจินตภาพ คือ ข้อมูลประเภททัศนะ ความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนหรือของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสารคดีเรื่องนั้นๆ ซึ่งผู้เขียนตั้งใจที่เสนอให้เป็นแง่คิดต่อผู้ชมเพื่อให้เกิดความตระหนักในเรื่องต่างๆ ที่เป็นคุณค่าต่อสังคม ในทางวิชาการอาจเรียกข้อมูลประเภทนี้ว่า "นัยประหวัด"

เนื่องจากรายการสารคดีมีรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย จึงทำให้มีการแบ่งประเภทของรายการสารคดีที่มีความแตกต่างกันออกไป โดยทั่วไปแล้วอาจแบ่งรายการสารคดีเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ (อรรณพ ลิมปณารมย์, 2530)

1. Informational Documentary หมายถึง สารคดีเชิงข้อมูล เป็นสารคดีที่เน้นการนำเสนอด้วยการบรรยายและการสัมภาษณ์ ทำให้มีเนื้อหาค่อนข้างหนัก ดังนั้นเพื่อทำให้รายการน่าสนใจมากขึ้น ผู้ผลิตจึงควรคำนึงถึงการใส่ "ภาษาภาพ" เป็นหลัก และใช้ "ภาษาเสียง" สนับสนุน
2. Dramatizional Documentary (Docu-Drama) หมายถึง สารคดีเชิงละคร สารคดีประเภทนี้มีข้อได้เปรียบอยู่ที่ "การถ่ายทอดความหมายผ่านรูปแบบของการแสดง" ซึ่งเข้าใจง่าย น่าสนใจ และไม่น่าเบื่อหน่าย

รายการสารคดีเปรียบเสมือนเป็นภาพสะท้อนของสังคมมนุษย์ คุณลักษณะเด่นของรายการสารคดีก็คือ ข้อเท็จจริงที่นำเสนอในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคล สถานที่ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งล้วนมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทั้งสิ้น แง่มุมหรือความคิดที่นำเสนอในรายการสารคดีจึงมีสาเหตุมาจากพฤติกรรมของมนุษย์ การถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ออกมาเป็นรายการสารคดีจึงมิใช่รายการเพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งแต่เป็นรายการสำหรับทุกคนในสังคมซึ่งมีส่วนร่วมในการสร้างและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

หัวใจสำคัญของรายการสารคดีก็คือ จุดประสงค์หลักของรายการ หากขาดจุดประสงค์หลักก็เปรียบเสมือนกับขาดเข็มทิศชี้หน้ในการเดินทาง จุดประสงค์หลักหรือความคิดหลักนี้จะช่วยควบคุมรายการให้เป็นหนึ่งเดียว และมีอิทธิพลเหนือความคิดและการกระทำของผู้ชมโดยทั่วไป ทำให้ผู้ชมเกิดความคิดและตระหนักถึงปัญหาต่างๆ โดยที่มิได้สร้างความตื่นตระหนกให้แก่ผู้ชมแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะในรายการได้สอดแทรกความคิดเห็นทั้งของผู้เชี่ยวชาญ ผู้เขียนบท หรือประชาชนทั่วไป ซึ่งจะนำไปสู่ความคิด การตัดสินใจที่จะหาหนทางหรือวิธีการในการแก้ปัญหาต่างๆ และรายการสารคดียังเปิดโอกาสให้ผู้ชมเกิดความคิด ตัดสินใจด้วยตนเองในเรื่องความขัดแย้ง รายการสารคดีจะนำเสนอข้อมูลทั้งสองฝ่ายอย่างเป็นกลางและเที่ยงธรรม นอกจากนี้ในด้านอารมณ์และความรู้สึกนั้น รายการสารคดีมีวิธีการนำเสนอให้ผู้ชมเกิดอารมณ์หรือความรู้สึกร่วม เสมือนหนึ่งว่ามีส่วนร่วมอยู่ใน

เหตุการณ์ด้วย ซึ่งจะทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกสงสาร หรือรังเกียจตามภาพและเสียงที่ได้เห็นและได้ยินตามความเป็นจริง

คุณค่าที่แท้จริงของรายการสารคดี มีได้อยู่ที่ความรู้หรือความบันเทิง แต่อยู่ที่ผลกระทบของรายการที่มีต่อประชาชน ทั้งในด้านความคิดและการกระทำ โดยเฉพาะในด้านความคิดซึ่งผู้ชมจะเชื่อถือในข้อเท็จจริงที่รายการสารคดีได้นำเสนอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากเป็นข้อมูลหรือเป็นการให้คำอธิบายจากนักวิชาการหรือผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว จะทำให้ผู้ชมเกิดความเชื่อถือมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้แล้วรายการสารคดียังเป็นบทบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งจะยังคงคุณค่าเสมอแม้เวลาผ่านไป เพราะรายการสารคดีได้นำเสนอเรื่องราวที่เป็นประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ปัจจุบัน อันเป็นมูลเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ชนรุ่นหลังต่อไป

โดยสรุปแล้ว รายการสารคดีเป็นรายการที่นำเสนออย่างมีจุดประสงค์เพื่อประโยชน์ของสังคม เป็นการแสดงความรับผิดชอบของโทรทัศน์ที่มีต่อสังคม และยังมีอิทธิพลต่อผู้ชมทั้งในด้านความคิดและการกระทำ โดยวิธีการนำเสนอที่มีข้อเท็จจริงเป็นคุณลักษณะเด่น และเป็นรายการสำหรับทุกคนในสังคมซึ่งมีส่วนร่วมในการสร้างและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

องค์ประกอบของรายการสารคดี

เช่นเดียวกับรายการละคร ที่จะต้องมีโครงเรื่องและตัวละครเป็นองค์ประกอบ สำหรับรายการสารคดีแล้วก็มีองค์ประกอบสำคัญที่แสดงความเป็นรายการสารคดีให้เห็นอย่างชัดเจน

1. มุมมองหรือแง่คิด (point of view)

ในรายการสารคดีจะต้องมีมุมมองหรือแง่คิดที่จะกำหนดความเป็นเอกภาพและเพื่อกำหนดเนื้อหาสำหรับกลุ่มเป้าหมาย มุมมองหรือแง่คิดนี้ก็คือน การพิจารณาบุคคลหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่นำเสนอในรายการจากความคิดของตัวผู้เขียนบทเอง หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตรายการ หรืออาจจะเป็นคำแนะนำของผู้ชม ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ Objective เป็นความรู้สึก ความคิดเห็นของบุคคลที่ปราศจากอคติ และ Subjective ซึ่งจะเกี่ยวข้องหรือสืบเนื่องมาจากอารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัว มุมมองหรือแง่คิดจะมีอิทธิพลต่อกระบวนการการคัดเลือกวัตถุดิบหรือข้อมูล การเรียงลำดับความสำคัญในส่วนต่างๆของรายการ

2. ความเกี่ยวข้องกับผู้ชม (audience involvement)

เนื้อหาของรายการจะมีความสำคัญและคุณค่าสำหรับกลุ่มเป้าหมาย โดยมีเจตนาที่จะทำให้ผู้ชมมีส่วนร่วมหรือแม้แต่มีอารมณ์ร่วม การมีส่วนร่วมก็คือ การทำให้ผู้ชมได้ทราบถึงข้อเท็จจริงของบุคคล สถานที่และเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกเสมือนหนึ่งว่ามีส่วนร่วมในเหตุการณ์ด้วย หรือการที่ผู้ชมเกิดอารมณ์ความรู้สึกกับเหตุการณ์หรือบุคคลในรายการ ไม่ว่าจะ

จะเป็นการเอาใจช่วย การแสดงความรู้สึกสงสาร หรือแสดงความรังเกียจ อันเกิดจากการที่ได้เห็นภาพหรือได้ฟังเสียงตามความเป็นจริง

3. ข้อมูลเอกสารที่ใช้ในการผลิต (a documentary documents)

วัตถุดิบที่ใช้ในรายการก็คือ ข้อเท็จจริง ถึงแม้ว่าการแสดงในรายการนั้น จะเป็นการสร้างขึ้นมาก็ตาม บทของรายการสารคดีไม่สามารถกำหนดมุมกล้องและภาพได้ล่วงหน้า จึงทำให้รายการสารคดีมีส่วนคล้ายกับรายการข่าว นั่นคือ บทที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นหลังการถ่ายทำ แต่รายการสารคดีจะมีโครงเรื่องและแนวความคิดหลักเป็นผู้อำหนดขอบเขตของการถ่ายทำ และการเลือกภาพจะกระทำก่อนการตัดสินใจลำดับเหตุการณ์และการเขียนบทบรรยายในขั้นสุดท้าย ซึ่งก็มิได้ลดบทบาทและความสำคัญของผู้เขียนบทไปแต่อย่างใด แต่เป็นการแสดงให้เห็นถึงวิธีการทำงานของทีมงานผู้ผลิตที่แตกต่างไปจากรายการอื่น (ปิยพรรณ กลิ่นขจร, 2536)

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้แบ่งงานวิจัยที่ศึกษาออกเป็น 3 ประเภท คือ งานวิจัยที่ศึกษาในด้านปัญหาสังคม งานวิจัยที่ศึกษาในด้านคุณธรรมและจริยธรรม และงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับรายการสารคดีทางโทรทัศน์

6.1 งานวิจัยที่ศึกษาในด้านปัญหาสังคม

อนุสรณ์ ศรีแก้ว (2534) ได้ศึกษาการสะท้อนปัญหาสังคมและวิพากษ์วิจารณ์สังคมในภาพยนตร์ของ มจ.ชาติเรณิม ยุคล หรือ "ท่านม้วย" พบว่าภาพยนตร์ของท่านม้วยได้สะท้อนปัญหาสังคมต่างๆ 15 ปัญหาด้วยกัน ปัญหาสังคมที่พบมากที่สุดคือ ปัญหาอาชญากรรมและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน รองลงมาคือ ปัญหาความยากจน ปัญหาคอร์รัปชัน และปัญหาครอบครัวตามลำดับ โดยส่วนใหญ่จะสะท้อนปัญหาของชนชั้นล่างของสังคม

ส่วนการวิพากษ์วิจารณ์สังคมนั้นพบว่า มีการวิพากษ์วิจารณ์สถาบันสังคม 3 สถาบันคือ สถาบันสื่อสารมวลชน สถาบันตำรวจ และสถาบันนักการเมือง โดยการวิพากษ์วิจารณ์นั้นจะมีลักษณะเป็นการให้ผู้ที่มิมีสถานภาพทางสังคมในระดับสูงกว่าตักเตือนว่ากล่าวผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่ำกว่า ไม่ใช่การวิพากษ์วิจารณ์อย่างเอาเป็นเอาตาย

งานวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากงานวิจัยของอนุสรณ์ ศรีแก้ว (2534) คืองานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเนื้อหารายการสารคดี ทั้งด้านการสะท้อนปัญหาสังคมและแนวคิดจริยธรรม ส่วนงานวิจัยของอนุสรณ์ ศรีแก้ว (2534) เป็นการศึกษาเนื้อหาภาพยนตร์ด้านการสะท้อนปัญหาสังคมเพียงอย่างเดียว ไม่มีการศึกษาด้านการสะท้อนแนวคิดจริยธรรม แต่มีการศึกษาการวิพากษ์วิจารณ์สถาบันทางสังคม

รัตนา ศรีชนะชัยโชค (2539) ได้ศึกษาปัญหาสังคมในภาพยนตร์ไทยยอดเยี่ยมประจำปี พ.ศ. 2519-2537 พบว่าภาพยนตร์ไทยยอดเยี่ยมประจำปี พ.ศ. 2519-2537 ได้สะท้อนปัญหาสังคมทางด้านปัญหาครอบครัวมากที่สุด รองลงมาคือปัญหาทางเศรษฐกิจ และปัญหาอาชญากรรม เป็นการสะท้อนปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นกับชนชั้นล่างในสังคมเป็นส่วนใหญ่ โดยไม่ได้เสนอแนะการแก้ไขปัญหาในภาพยนตร์ดังกล่าว แต่เป็นการชี้แนะเตือนให้ระวังภัยจากปัญหานั้น การวิพากษ์วิจารณ์สังคมในภาพยนตร์ดังกล่าวเป็นลักษณะที่ผู้สร้างภาพยนตร์แทนตนเป็นบุคคลที่สามเล็งเห็นถึงสภาพปัญหาสังคมแล้วผูกเป็นโครงเรื่องถ่ายทอดสู่ผู้รับสาร สำหรับสถาบันหลักทางสังคมที่วิพากษ์วิจารณ์ถึงส่วนใหญ่ได้แก่ สถาบันครอบครัว และสถาบันตำรวจ

แก่นของเรื่องและโครงเรื่องส่วนใหญ่ไม่ซับซ้อน โดยเสนอปัญหาโดยตรงไปตรงมา แก่นของเรื่องมักจะเกี่ยวข้องกับความรัก ค่านิยม และคำสั่งสอนที่เป็นบรรทัดฐานของสังคม เช่นการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว รู้จักหน้าที่ของตนเอง เป็นต้น การสร้างความขัดแย้งในโครงเรื่องจากการศึกษาพบว่า มี 3 ลักษณะ คือ 1) ความขัดแย้งมนุษย์กับมนุษย์ 2) มนุษย์ขัดแย้งกับสังคม 3) มนุษย์ขัดแย้งกับธรรมชาติ และโครงเรื่องส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับสังคมชนบทภาคกลาง และสังคมชนบททั่วไปมากกว่าสังคมชนบทในภูมิภาคอื่นๆ

งานวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากงานวิจัยของรัตนา ศรีชนะชัยโชค (2539) คืองานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเนื้อหารายการสารคดี ทั้งด้านการสะท้อนปัญหาสังคมและแนวคิดจริยธรรม ส่วนงานวิจัยของรัตนา ศรีชนะชัยโชค (2539) เป็นการศึกษาเนื้อหาภาพยนตร์ด้านการสะท้อนปัญหาสังคมเพียงอย่างเดียว ไม่มีการศึกษาด้านการสะท้อนแนวคิดจริยธรรม แต่มีการศึกษาการวิพากษ์วิจารณ์สถาบันทางสังคม

ปรียาภรณ์ หนูสนั่น (2531) ได้ศึกษาการสะท้อนปัญหาสังคมชนบทในนวนิยายไทยระยะปี พ.ศ. 2519-2529 พบว่านักเขียนนวนิยายสะท้อนปัญหาต่างๆ ของสังคมชนบทไทยได้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ทั้งในด้านสาเหตุ ลักษณะ และผลของปัญหา ปัญหาสำคัญ 8 ประการ ที่นักเขียนสะท้อนออกมาในนวนิยายได้สอดคล้องกับความเป็นจริงได้แก่ 1) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ 2) ปัญหาด้านการศึกษา 3) ปัญหาด้านการสาธารณสุขและการอนามัย 4) ปัญหาด้านการเมือง การปกครอง 5) ปัญหาด้านความเชื่อและศาสนา 6) ปัญหาด้านแรงงาน 7) ปัญหาด้านวัฒนธรรม และ 8) ปัญหาด้านภัยธรรมชาติ

กลวิธีในการสะท้อนปัญหาของนวนิยายไทยแนวนี้ ส่วนใหญ่จะเน้นความสมจริงทั้งในด้านแก่นเรื่องและการสร้างองค์ประกอบของเรื่อง การบรรยายสีสันทันเฉพาะถิ่นในด้านการสร้างฉาก ตัวละคร และบทสนทนา เป็นกลวิธีการเขียนอย่างหนึ่งที่เสริมให้นวนิยายแนวนี้มีบรรยากาศที่สมจริงและสร้างความประทับใจให้กับผู้อ่าน นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่า ภูมิหลังและประสบการณ์เกี่ยวกับชนบทของนักเขียนนวนิยายแนวนี้มีส่วนทำให้นักเขียนแสดงทัศนะเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ได้

สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ทั้งยังทำให้นักเขียนตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาชาวบ้านอันเป็นวิถีดั้งเดิมของชาวชนบทในท้องถิ่นต่างๆ

งานวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากงานวิจัยของปรียาภรณ์ หนูสนั่น (2531) คืองานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเนื้อหารายการสารคดี ทั้งด้านการสะท้อนปัญหาสังคมและแนวคิดจริยธรรม ส่วนงานวิจัยของปรียาภรณ์ หนูสนั่น (2531) เป็นการศึกษาเนื้อหานวนิยายไทยและการสะท้อนปัญหาสังคมชนบท ไม่มีการศึกษาด้านการสะท้อนแนวคิดจริยธรรม แต่มีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสะท้อนปัญหาสังคมชนบทในนวนิยายไทยกับสภาพความเป็นจริงทางด้านสังคมวิทยา และมีการวิเคราะห์องค์ประกอบและกลวิธีของนวนิยายไทยแนวสะท้อนปัญหาสังคมชนบท

6.2 งานวิจัยที่ศึกษาในด้านจริยธรรม

พรชัย เชาวเดช (2532) ได้วิเคราะห์เนื้อหาด้านจริยธรรมของภาพยนตร์การ์ตูนสำหรับเด็กที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยวิเคราะห์เนื้อหาจริยธรรมด้านความประหยัด ความขยันหมั่นเพียร ความเมตตากรุณา ความกตัญญูกตเวที ความมีเหตุผล ความสามัคคี และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาจริยธรรมด้านบวกที่ปรากฏมากที่สุดในภาพยนตร์การ์ตูน 13 เรื่อง คือ ความสามัคคี รองลงมาได้แก่ ความมีเหตุผล ความเมตตากรุณา ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความขยันหมั่นเพียร ความกตัญญูกตเวที ความประหยัด ตามลำดับ ส่วนเนื้อหาจริยธรรมด้านลบที่เสนอมากที่สุด คือ ด้านความเมตตากรุณา รองลงมาได้แก่ ด้านความสามัคคี ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความมีเหตุผล ความขยันหมั่นเพียร ความกตัญญูกตเวที ความประหยัด ตามลำดับ

งานวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากงานวิจัยของพรชัย เชาวเดช (2532) คืองานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเนื้อหารายการสารคดี ทั้งด้านการสะท้อนปัญหาสังคมและแนวคิดจริยธรรม ส่วนงานวิจัยของพรชัย เชาวเดช (2532) เป็นการศึกษาเนื้อหาภาพยนตร์การ์ตูนสำหรับเด็ก ด้านแนวคิดจริยธรรมเพียงอย่างเดียว

จุฑามาศ สุกิจจานนท์ (2539) ได้ศึกษาจริยธรรมที่ปรากฏในภาพยนตร์การ์ตูนของวอลท์ ดิสนีย์ โดยได้ทำการวิเคราะห์จากภาพยนตร์เรื่อง สโนไวท์กับคนแคระทั้งเจ็ด เงือกน้อยผจญภัย เดอะไลอ้อน คิงส์ ถึงจริยธรรมด้านความรักพวกพ้อง ความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ความกตัญญู ความรับผิดชอบ ความเมตตา ความกล้าหาญ และความเคารพในสิทธิของตนเองและผู้อื่น รวมถึงการวิเคราะห์สิ่งที่ตรงข้ามกับจริยธรรมด้านดังกล่าว ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาได้สื่อความหมายด้านจริยธรรมและสิ่งที่ตรงข้ามกับจริยธรรมผ่านทางลักษณะและการแสดงออกของตัวละคร ภาพและมุกตลก เสียง และแสงสี ซึ่งผู้รับสารสามารถรับรู้และตีความสิ่งที่ปรากฏในภาพยนตร์ได้ถูกต้อง

งานวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากงานวิจัยของจุฑามาศ สุกิจจานนท์ (2539) คืองานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเนื้อหารายการสารคดี ทั้งด้านการสะท้อนปัญหาสังคมและแนวคิดจริยธรรม โดยไม่มีการศึกษาสิ่งที่ตรงข้ามกับจริยธรรม และไม่มีการวัดการรับรู้และการตีความเนื้อหารายการของผู้รับสาร ส่วนงานวิจัยของจุฑามาศ สุกิจจานนท์ (2539) ศึกษาเนื้อหาภาพยนตร์การ์ตูน ในด้านการสื่อความหมายด้านจริยธรรม โดยได้มีการศึกษาสิ่งที่ตรงข้ามกับจริยธรรม และมีการวัดการรับรู้และการตีความเนื้อหาภาพยนตร์การ์ตูนของผู้รับสารด้วย

นิษฐา จันทปัญญาศิลป์ (2541) ได้สำรวจและวิเคราะห์เนื้อหาด้านพฤติกรรมจริยธรรมของตัวละครเอกชาวจีนซึ่งสะท้อนอยู่ในนวนิยายเรื่องชาวจีนในเมืองไทย รวมทั้งศึกษาทัศนคติของผู้เขียนเกี่ยวกับชาวจีนและหลักจริยธรรมของชาวจีน พบว่าตัวละครเอกชาวจีนที่มีพฤติกรรมจริยธรรมด้านความมีเหตุผลอยู่ในอันดับที่หนึ่ง ได้แก่ ดันสว่างอู่, กัง และเหลียง สือพานิชย์ และตัวละครเอกที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้แสดงให้เห็นระดับเหตุผลแห่งการกระทำในภาพรวมในระดับเพื่อผู้อื่นและสังคมมากที่สุด รองลงมาคือ เพื่ออุดมคติ, เพื่อตนเอง และตามแรงกดดันของสภาวะสังคม

ผู้วิจัยยังพบว่ารูปแบบการดำเนินชีวิตของตัวเอกทั้งหกสามารถจำแนกตามลักษณะพฤติกรรมทางจริยธรรมได้ 4 แบบ คือ พฤติกรรมจริยธรรมที่เน้นหนักในด้านการครองเรือนและการดำเนินชีวิตในสังคม ได้แก่ ดันสว่างอู่ และกัง พฤติกรรมจริยธรรมที่เน้นหนักในการดำเนินชีวิตในสังคม ได้แก่ แป๊ะกิม และเผิง เทียนซื่อ พฤติกรรมจริยธรรมที่เน้นหนักในด้านการบริหารงานและการดำเนินชีวิตในสังคม ได้แก่ ทิจื่อ และพฤติกรรมจริยธรรมที่เน้นหนักในด้านการครองเรือนและการบริหารงาน ได้แก่ เหลียง สือพานิชย์

ผลการศึกษาความคิดเห็นของผู้เขียนพบว่า ทัศนคติต่อชาวจีนและหลักจริยธรรมของชาวจีนมี 3 ประการ คือ ทัศนคติในด้านบวก เป็นของโสภาค สุวรรณ และประภัสสร เสวิกุล ส่วนทัศนคติที่ค่อนข้างเป็นไปในทางลบและทัศนคติที่มีทั้งด้านบวกและด้านลบ ได้แก่ โบตัน และหยก บูรพาตามลำดับ

งานวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากงานวิจัยของนิษฐา จันทปัญญาศิลป์ (2541) คืองานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเนื้อหารายการสารคดี ทั้งด้านการสะท้อนปัญหาสังคมและแนวคิดจริยธรรม โดยไม่มีการนับความถี่ของการปรากฏของแต่ละแนวคิดในรายการแต่ละเรื่อง ส่วนงานวิจัยของนิษฐา จันทปัญญาศิลป์ (2541) เป็นการศึกษาเนื้อหาของนวนิยาย ด้านการสะท้อนแนวคิดจริยธรรม ไม่มีการศึกษาการสะท้อนปัญหาสังคม แต่มีการศึกษาทัศนคติของผู้เขียนเกี่ยวกับชาวจีนและหลักจริยธรรมของชาวจีน และมีการวัดความถี่ของการปรากฏของแต่ละแนวคิดในนวนิยายแต่ละเรื่องด้วย

สุดารัตน์ ชรรินชัย (2530) ได้สำรวจและวิเคราะห์เนื้อหาด้านมโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในนวนิยาย 20 เรื่องที่เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอน

ปลาย โดยใช้ตัวแปรในการวิจัยเป็นคุณลักษณะทางจริยธรรมจำนวน 25 ด้านที่แจกแจงมาจาก "คุณลักษณะของคนไทยที่มีความจำเป็นต้องปลูกฝังในถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบัน 10 ประการ" ซึ่งคณะกรรมการของกระทรวงศึกษาธิการได้เรียบเรียงขึ้นจากความมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2520

ผลการวิจัยพบว่า นวนิยายที่มีมโนทัศน์ทางจริยธรรมปรากฏอยู่มากเป็น 5 อันดับแรก ได้แก่เรื่อง "กองทัพธรรม", "จดหมายจากเมืองไทย", "อยู่กับก๋ง", "ร่มธรรม" และ "ปลูกลง" นวนิยายที่มีมโนทัศน์ทางจริยธรรมปรากฏอยู่น้อยเป็น 5 อันดับสุดท้าย ได้แก่เรื่อง "ผีเสื้อและดอกไม้", "ใต้ร่มกาสาพัสตร์", "แสงโสม", "กามนิต" (ภาคพื้นดิน) และ "ข้างหลังภาพ" นวนิยายที่มีมโนทัศน์ทางจริยธรรมปรากฏครบทุกด้านมีเพียงเรื่องเดียว คือเรื่อง "อุดมการณ์บนเส้นขนาน"

มโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องต่างๆ มากที่สุดได้แก่ รู้จักพิจารณาอย่างมีเหตุผล มีความเมตตาอารี ชยัน มีความกตัญญูกตเวที รักและเทิดทูนศาสนา และรู้จักตัดสินใจอย่างมีเหตุผล มโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องต่างๆ น้อยที่สุดได้แก่ รู้จักเทิดทูนชาติ รักและเทิดทูนพระมหากษัตริย์ มีความภาคภูมิใจและรู้จักทำนุบำรุงทรัพยากรของชาติ และกระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย มโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ปรากฏในนวนิยายทุกเรื่องได้แก่ รู้จักพิจารณาอย่างมีเหตุผล มีความเมตตาอารี มีความกตัญญูกตเวที รู้จักตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และยึดมั่นในสัมมาอาชีวะ

งานวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากงานวิจัยของสุภารัตน์ ชรรินชัย (2530) คืองานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเนื้อหารายการสารคดี ทั้งด้านการสะท้อนปัญหาสังคมและแนวคิดจริยธรรม โดยไม่มีการนับความถี่ของการปรากฏของแต่ละแนวคิดในรายการแต่ละเรื่อง ขณะที่งานวิจัยของสุภารัตน์ ชรรินชัย (2530) ศึกษาเนื้อหานวนิยาย ด้านการสะท้อนแนวคิดจริยธรรมเพียงอย่างเดียว และวัดความถี่ของการปรากฏของแต่ละแนวคิดในนวนิยายแต่ละเรื่อง

6.3 งานวิจัยที่ศึกษาด้านรายการสารคดีทางโทรทัศน์

จิรวรรณ กมลรัตนโยธิน (2535) ได้วิเคราะห์เนื้อหาและความหมายของรายการสารคดีสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ปี พ.ศ. 2532-2534 พบว่ารายการสารคดีสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์มีความเคลื่อนไหวในช่วงปีแห่งการพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (พ.ศ. 2532-2534) มีจำนวนมากขึ้นและเนื้อหาสาระมีความหลายมากขึ้น เรื่องทรัพยากรป่าไม้เป็นเรื่องที่รายการสารคดีสิ่งแวดล้อมขนาดสั้นเสนอมากที่สุด ส่วนเรื่องสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่รายการสารคดีสิ่งแวดล้อมขนาดยาวเสนอมากที่สุด และผู้วิจัยยังพบว่า รายการสารคดีสิ่งแวดล้อมขนาดสั้นเสนอวาทกรรมในการแก้ไขปัญหาแนวรณรงค์ทางสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ส่วนรายการสารคดีสิ่งแวดล้อมขนาดยาวไม่เสนอมวาทกรรมแนวรณรงค์ทางสิ่งแวดล้อมเลย แต่เสนอมวาทกรรมแนวปฏิรูปและแนวเปลี่ยนระบบมากที่สุด

งานวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากงานวิจัยของจิรวรรณ กมลรัตนโยธิน (2535) คืองานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเนื้อหารายการสารคดีชีวิตทางโทรทัศน์เพียงรายการเดียว โดยมุ่งศึกษาด้านการสะท้อนปัญหาสังคมและแนวคิดจริยธรรมของรายการ ส่วนงานวิจัยของจิรวรรณ กมลรัตนโยธิน (2535) เป็นการศึกษาเนื้อหารายการสารคดีสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ 6 รายการ และศึกษาวาทกรรมเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย

อรรถัย รุจิราธร (2541) ได้ศึกษาพัฒนาการของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยจากปี พ.ศ. 2530 ถึง 2541 พบว่าพัฒนาการของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยนั้นเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป และสามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วงได้แก่ ช่วงบุกเบิก, ช่วงเติบโต และช่วงตกต่ำ โดยมีปัจจัยเกื้อหนุนคือ ปัจจัยทางด้านเทคนิค เทคโนโลยีและความมีใจรักของผู้ผลิต ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคสำคัญคือ ข้อจำกัดทางด้านงบประมาณในการผลิตรายการและช่วงเวลาออกอากาศที่เหมาะสม, การที่ผู้ชมยึดติดภาพสารคดีแบบเดิมๆ ทำให้ขาดความสนใจในการติดตามชม รวมทั้งการมีมุมมองการนำเสนอที่หยุดนิ่ง

ทั้งนี้รายการสารคดีโทรทัศน์ไทยมีแนวโน้มที่จะปรับตัวเพื่อความอยู่รอดมากขึ้น โดยแปรผันตามภาวะเศรษฐกิจและกระแสนิยมของผู้ชม สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นจะต้องอาศัยการสนับสนุนจากรัฐบาล, ความรับผิดชอบต่อสังคมของสถานี, การเพิ่มขีดความสามารถและความคิดสร้างสรรค์ในการนำเสนอของผู้ผลิต, และการให้โอกาสแก่รายการสารคดีคุณภาพของผู้สนับสนุนรายการ การร่วมมือกันในแง่ของการลงทุนและการผลิตขององค์กรที่เกี่ยวข้องต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระหว่างประเทศ

งานวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากงานวิจัยของอรรถัย รุจิราธร (2541) คืองานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเนื้อหารายการสารคดีชีวิตทางโทรทัศน์ ขณะที่งานวิจัยของอรรถัย รุจิราธร (2541) ศึกษาพัฒนาการของรายการสารคดีโทรทัศน์

ปรียานาฏ หงษ์จินดา (2538) ได้วิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหารายการสารคดีทางโทรทัศน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และศึกษาความต้องการของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เกี่ยวกับรูปแบบและเนื้อหารายการสารคดีทางโทรทัศน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ผลการวิจัยพบว่าการใช้ภาพประกอบการบรรยายเพียงอย่างเดียวเป็นรูปแบบการนำเสนอรายการสารคดีทางโทรทัศน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ปรากฏมากที่สุด เนื้อหาเรื่องปัญหาขยะและกากของเสียและวิธีการป้องกันแก้ไขปัญหาเป็นเนื้อหารายการสารคดีทางโทรทัศน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ปรากฏมากที่สุด

รูปแบบการนำเสนอรายการสารคดีทางโทรทัศน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีความต้องการมากที่สุดคือ การใช้ภาพประกอบการบรรยาย มีพิธีกรและการเล่นเกมหายปัญหา ส่วนเนื้อหารายการสารคดีทางโทรทัศน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ต้องการมากที่สุดคือ เรื่องปัญหาสัตว์ป่าสูญพันธุ์ และวิธีการป้องกันและแก้ไข นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า

รูปแบบและเนื้อหาการรายงานการสารคดีทางโทรทัศน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กับความต้องการ รูปแบบและเนื้อหาการรายงานการสารคดีทางโทรทัศน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ไม่สอดคล้องกัน

งานวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากงานวิจัยของปริยานาฏ หงษ์จินดา (2538) คืองานวิจัยนี้เป็น การศึกษาเนื้อหาการรายงานการสารคดีชีวิตทางโทรทัศน์ โดยไม่มีการศึกษาความต้องการของผู้รับสาร เกี่ยวกับรูปแบบและเนื้อหาการ ขณะที่งานวิจัยของปริยานาฏ หงษ์จินดา (2538) ศึกษา รูปแบบ และเนื้อหาการและศึกษาความต้องการของผู้รับสารเกี่ยวกับรูปแบบและเนื้อหาการรายงานการสารคดีทาง โทรทัศน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ลัดดาวลัย กำแพงแก้ว (2539) ได้ศึกษาปัจจัยการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์ชุดโลก สลับสี (พ.ศ. 2531-2536) เฉพาะชุดที่ผลิตขึ้นโดยฝีมือคนไทย พบว่ากระบวนการผลิตรายการ "โลก สลับสี" มีขั้นตอนที่คล้ายคลึงกับรายการทั่วไป เพียงแต่แตกต่างกันในรายละเอียดตามปัจจัยเงื่อนไขที่ เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้เป็น 2 ลักษณะคือ "ปัจจัยภายใน" และ "ปัจจัยภายนอก" เนื่องจาก ตัวองค์กรผู้ผลิตรายการไม่ได้้อย่างโดดเด่นในระบบสังคม แต่ต้องอาศัยความสัมพันธ์กับองค์กร อื่นๆ ที่อยู่ภายนอกด้วย

ปัจจัยภายในได้แก่ 1. ภาพลักษณ์ขององค์กร 2. ระบบการบริหารงาน 3. ความสามารถ ของบุคลากร 4. งบประมาณการผลิต 5. เทคโนโลยีการผลิต 6. คุณภาพของรายการ 7. การ ประชาสัมพันธ์ ส่วนปัจจัยภายนอกได้แก่ 1. แหล่งข้อมูลและเหตุการณ์ต่างๆ 2. ภาวะทางการตลาด 3. รสนิยมและทัศนคติของผู้ชม 4. นโยบายของสถานีโทรทัศน์ 5. นโยบายของผู้สนับสนุนรายการ 6. แรงกดดันทางสังคมและการเมือง ซึ่งเกือบทุกปัจจัยที่กล่าวมาแล้วนั้นสามารถก่อให้เกิดผลทั้งใน เชิงบวกและเชิงลบ

งานวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากงานวิจัยของลัดดาวลัย กำแพงแก้ว (2539) คืองานวิจัยนี้เป็น การศึกษาเนื้อหาการรายงานการสารคดีชีวิตทางโทรทัศน์ โดยไม่มีการศึกษาปัจจัยการผลิตรายการ ขณะที่ งานวิจัยของลัดดาวลัย กำแพงแก้ว (2539) ศึกษาการรายงานการสารคดีโทรทัศน์ในด้านปัจจัยการผลิต โดย ไม่มีการศึกษาเนื้อหาการ